

BRTÁŇOVÁ, Erika: SLOVO PÁNOVO ZOSTÁVA NAVEKY. Z KÁZŇOVEJ TVORBY SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV 18. – 19. STOROČIA. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2018. 216 s.

Petra Rusňáková

Literárna historička Erika Brtáňová sa vo výskume staršej slovenskej literatúry systematicky venuje aj žánru kázne. Vo svojej najnovšej edícii *Slovo Pánovo zostáva naveky. Z kázňovej tvorby slovenských spisovateľov 18. – 19. storočia* sprístupnila verejnosti výber z kazateľskej činnosti duchovných, ktorí sú v súčasnosti známi najmä ako literárne činné osobnosti.

Publikácia obsahuje kázne dvanástich autorov, ktorých autorka vybrala z dvoch náboženských spoločností. Okruh evanjelickej cirkvi augsburského vyznania predstavujú Bohuslav Tablic, Adam Chalupka, Ján Kollár, Michal Miroslav Hodža, Ján Chalupka, Karol Kuzmány, Jozef Miloslav Hurban. Z katolíckych autorov sú zastúpení Jozef Ignác Bajza, Anton Bernolák, Juraj Fándly, Ján Palárik a Jonáš Záborský (jeho kázeň pochádza z obdobia, keď už pôsobil ako katolícky kňaz).

Erika Brtáňová si všima hlboko do minulosti tradíciu prepojenia duchovného povolania s literárnou činnosťou. V tejto súvislosti pokladá za vzor Augustína Aurelia (354 – 430), jedného z najvýznamnejších cirkevných otcov, ktorý svojimi dielami položil základy európskej vzdelanosti a kultúry. Uvádza, že na niektoré z jeho textov sa odvolávali aj autori slovenskej kázňovej tvorby 18. a 19. storočia. Svätý Augustín podal v rozprave *De doctrina christiana* (dokončenej v roku 426 po Kr.) vlastnú koncepciu kázňovej náuky. Ako vzdelancovi-rétorovi mu zá-

ležalo aj na estetickej pôsobivosti príhovoru, väčší dôraz však kládol na pravdivosť výpovede.

Popri výrazovej rovine autorka venuje pozornosť vplyvu klasickej rétoriky na kompozičnú organizáciu kázňových textov. V tejto súvislosti sa odvoláva na rozpravu Jana Amosa Komenského *Umění kazatelské* (1651), ktorá bola známa aj v slovenskom prostredí. Komenského poznatky sa v kazateľskej praxi uplatňovali nasledujúce dve storočia. Brtáňová upozorňuje, že sa využívala napríklad dispozícia, čiže usporiadanie kázne na úvod (*přístup, exordium*), biblická perikopa (*textus*), rozbor biblického textu (*tractatio textus*) a záver (*zavírka, epilogus*). Dispozíciu autorka ďalej v texte bližšie špecifikovala a zároveň niektoré jej časti analyzovala vo vybraných kázňach (napríklad J. I. Bajzu, J. Fándlyho, A. Bernoláka, B. Tablica, J. Chalupku).

Významnou súčasťou edície je textová príloha. Edícia prináša texty kázní podľa pôvodných vydání. Zároveň ich autorka zoradila chronologicky podľa obdobia vzniku. Takáto koncepcia umožňuje recipientom sledovať napríklad to, ako sa proces vytvárania úzu spisovného jazyka na konci 18. storočia prejavil v písomnej praxi. Kázeň J. I. Bajzu *O porádku láski* je zachytená v podobe slovenčiny, ktorú sám zostavil a v ktorej vydal aj svoj román *René mládenca príhodi a skúsenosti* (1783 – 1785). Kázeň je miestami ťažšie zrozumiteľná. Dôvodom je to, že Bajzova jazyková koncepcia vychádza-

la skôr z gramatiky a štylistiky latinčiny, ktorá je pre slovenčinu neprirodzená. V porovnaní s ňou je text A. Bernoláka *O vážnosti a úctivosti stavu kňazského* zaznamenaný v „berňolákovčine“ ľahšie zrozumiteľný, pretože Bernolákov jazyková koncepcia zohľadňovala slovenské gramatické a štylistické pravidlá.

Výberom textov ponúka Erika Brtáňová ukážky z rôznych kazateľských žánrov – tematická kázeň (J. I. Bajza), príležitostná primičná kázeň (A. Bernolák), mravoučná kázeň (B. Tablic), príležitostná vianočná kázeň (J. Kollár), príležitostná novoročná kázeň (J. M. Hurban), príležitostná sobášna kázeň (J. Záborský), pohrebná reč (K. Kuzmány) a pod.

Edícia je koncipovaná tak, aby čitateľom predstavila široké tematické spektrum, ktorému sa duchovní venovali. Témou kázne J. I. Bajzu bol napr. poriadok, resp. hierarchizácia lásky. V tejto súvislosti sú tiež zaujímavé témy, pri ktorých autori reči rozoberali aj otázky funkcie žánru alebo dokonca otázky, ktoré súviseli so spoločenskou či náboženskou funkciou rečníka-kazateľa. A. Bernolák sa venoval vážnosti kňazského stavu, kázeň A. Chalupku *Co s tebou bude ta ďalej?* sa dotýkala otázky sociálneho a ekonomického plánovania budúcnosti. Tému spokojnosti so životom prítomnosťou rozvíjal J. Kollár v kázni *O tom štěstí, že se nám Bůh v nynějších časích naroditi dal*. Aj kázeň J. Chalupku *Lepších časův by sme dožili, kdyby sme se my sami polepšili* mala slúžiť na povzbudenie veriacych. Chalupka v nej pracoval s myšlienkou osobnej zmeny človeka, ktorá je základom premeny sveta k lepšiemu. J. Záborský v publikovanej kázni *Výmínky pokoje manželského* zasa uvažoval nad témou Božieho slova, ktoré obsahuje večné pravdy a dáva návod, ako žiť múdro a šťastne.

Téme Božieho slova a jeho funkcie sa venoval aj J. M. Hurban v kázni *Slovo Páně zůstává navěky*, ktorú predniesol pri príležitosti stého výročia založenia cirkevného zboru v Krajnom. Brtáňová predstavila Hurbana ako nadaného kazateľa a rečníka. Jeho rétorické majstrovstvo je zrejme i z toho, akým spôsobom pracoval s toposom nevy povedaného. V dobovej poetike platilo pravidlo, že dôležitým významotvorným

činiteľom je takisto to, čo autor zámerne nespomenie. Preto Hurban pri prehľade významných udalostí v dejinách kresťanstva spomenul len tie, pri ktorých bolo veriacyim hlásané Božie slovo v ich materinskom jazyku. Hurban uviedol misiu Cyrila a Metoda. Po vyhnaní ich učeníkov spomenul až činnosť Jana Husa a jeho nasledovníkov, pretože kázali v „reči slovenské“. Hurban takto vyjadril svoje presvedčenie, že evanjelická cirkev je pravá, plodná cirkev, lebo prináša Božie slovo v zrozumiteľnom jazyku. Mlčanie o činnosti katolíckej cirkvi v rozsahu viac ako troch storočí vyjadrovalo Hurbanov názor o neplodnosti jej učenia. V prípade Hurbanovej kázne išlo o argument validity evanjelickej konfesie (v súvislosti s katolíckou vieroukou).

Systematický záujem Eriky Brtáňovej o žáner kázne vychádza z premisy, že pre komplexné poznanie slovenskej literatúry je nevyhnutné oboznámiť sa aj s kázňovou tvorbou. Hoci bol tento žáner literárnymi historikmi dlhé obdobie vnímaný ako okrajový, v staršej literatúre patril k významným žánrom. Formoval zmysel poslucháčov pre morálku, estetické cítenie a vnímanie pravdy vychádzajúcej z kresťanských hodnôt. Rovnako reflektoval otázky významu a cieľa života človeka, medziľudských vzťahov.

Kázne patria zároveň k najstarším žánrom. Na ich formu a obsah mala vplyv antická rétorika a filozofia (Cicero, Seneca, Platón, Aristoteles), židovská vzdelanosť a tradícia, kresťanské náboženstvo. Za vzor kresťanskej homílie sa pokladá vystúpenie Ježiša Krista v nazaretskej synagóge a rozhovor s emauzskými učeníkmi, ako ich uvádza evanjelista Lukáš (Lk 4, 15-30; Lk 24, 13-33). Čítanie a výklad Písma boli súčasťou kresťanských bohoslužieb od ich vzniku, o čom nachádzame zmienky napríklad v Skutkoch apoštolov (Sk 17, 2; Sk 2, 42).

Výskum kázne neprebíhal v našich podmienkach kontinuálne. Keďže sa kázňové formy spájali predovšetkým s kresťanskou tematikou a náboženstvom, počas totalitného ateistického režimu nebol umožnený ich adekvátny výskum. Kázňová tvorba predstavuje rozsiahly fond diel, ktorý nebol reflektovaný alebo sa niekedy pri ich výskume uplatňovala

318 neprimeraná metodológia. Napr. v *Dejinách slovenskej literatúry* od Milana Pišúta z roku 1961 nie je žáner kázni vôbec zaznamenaný. V diele Jozefa Minárika *Baroková literatúra. Svetová, česká, slovenská* z roku 1984 je žáner už spracovaný. I keď spracovanie má skôr charakter prehľadu, aj tak predstavovalo pre literárno-historické bádanie prínos. Po uvoľnení politickej situácie sa výskum kázni mohol realizovať zodpovedajúcou metodológiou, rešpektujúcou dobové pravidlá literárnosti. Významnou bádateľkou barokovej kázňovej prózy bola literárna historička Gizela Gáfriková.

Edícia Eriky Brtáňovej je významná aj tým, že je súčasťou systematického úsilia autorky sprostredkovať a odkryť súčasnému čitateľovi dobové princípy literárnosti. Je to metóda,

ktorá umožňuje čítať a reflektovať diela staršej literatúry adekvátnym spôsobom. Pre knihy Eriky Brtáňovej je príznačná dôsledná a erudovaná textologická práca (napr. v publikáciách *Stredoveká scholastická kázeň*, *Na margo staršej literatúry*, *Jonáš Záborský: Múdrost života ve chrámových řečech*). Rovnako je to aj v edícii *Slovo Pánovo zostáva naveky*. V časti Komentáre a vysvetlivky autorka vybavila publikáciu všeobecnými zásadami prepisu a doplnila ich o zásady transkripce, ktoré si vyžadovali texty jednotlivých kázni. Keďže v kázňach sa nachádza množstvo historizmov, archaizmov a biblických odkazov, autorka pripojila v tejto časti knihy k zásadám prepisu aj poznámky a vysvetlivky. Z tohto dôvodu kniha predstavuje prínosné odborné usmernenie.